תנ״ך · אחרונים · חיד״א · חומת אנך · נביאים

חומת אנך על יהושע

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חומת אנך על יהושע

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חומת-אנך-על-יהושע/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 6
פרק ג 8
פרק ד 10
פרק ה 11
פרק ו 13
פרק ז 14
פרק ח 15
פרק ט 16
פרק י 17
פרק יא 19
פרק יב 19
פרק יג 20
פרק יד 21
פרק טו 22
פרק טז 23
פרק יז 23
פרק יח 24
פרק יט 24
פרק כ 25
פרק כא 26
פרק כב 26
פרק כג 27
פרק כד 28

פרק א

פסוק ב

ועתה קום עבור. ר"ת [קום] עבור גימטריא ס"ת אברהם יצחק ישראל כי בזכותם תעברון הירדן ותנחלו את הארץ:

אשר אנכי נותן להם לבני ישראל. יש לדקדק מ"ש אשר אנכי נותן להם דמשמע מתנה והלא כבר נשבע לאבותנו וירושה היא ובסמוך כתיב אשר נשבעתי לאבותם לתת להם ועוד לבני ישראל יתר. ואפשר כי הגם דנשבע לאבות וקי"ל ארץ ישראל מוחזקת מ"מ לא פירש באיזה דור יתננה להם וכבר יצאו מארץ מצרים לבא לארץ וע"י המרגלים לא זכו בה. ונמצא דמה שנותן א"י לעם הזה הוא מתנה דאי משום שבועת האבות יכול ליתנה לדור אחר וא"ש אשר אנכי נותן מתנה להם דייקא דלהם היא מתנה וסיים לבני ישראל כלומר שבהם אני מקיים שבועת האבות וז"ש אח"ך את הארץ אשר נשבעתי וכו':

פסוק ה

לא ארפך ולא אעזבך. אפשר ע"ד מ"ש בסוף קדושין דמכרזי ברקיעא הזהרו בר"מ ובתורתו. וז"ש לא ארפך שלא יהיה לך רפיון מסדר עבודה שיהיו מוזהרים הסט"א שלא יקרבו אליך וא"ש לא ארפך שאני אגרום שלא יהיה לך רפיון. שאם היה לך רפיון היה צריך ע"פ המדה לעזבך עד"ש אם יום תעזבני יומים אעזבך. ולפי שאמר כאשר הייתי עם משה אהיה עמך ושמא תאמר הרי בסוף היה למשה ענין מי מריבה לז"א לא ארפך ולא אעזבך:

פסוק ז

ככל התורה אשר ציוך משה עבדי לא תסור ממנו. יש לדקדק דהול"ל לא תסור ממנה דקאי על התורה וכבר ראיתי בספר דברי אמת כ"י להרב מהר"ר שלמה עדני ז"ל שכתב במסרה כתוב סבירין ממנה עכ"ד ורצה לומר שפירושו ממנה. ואפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל דאם נתקשה קושיא בהלכה יצייר צורת רבו לעיניו ויועיל לו, וז"ש לא תסור ממנו ממשה ותדיר יהיו כל מעייניך בו ואור פני משה נגד פניך וזו סגולה רבה להבין לשמור לעשות ולא תסור ממנה כשלא תסור ממנו:

פסוק ח

למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו. אפשר במה שחקרו הראשונים דחובת גברא לקיים כל המצות תרי"ג כי הם שיעור קומה. ויש כמה וכמה מצות שאינו יכול לקיימם, וכתבו ז"ל דבעוסקו בתורה מעלה עליו כאילו קיים עד"ש כל העוסק בתורת עולה וכו'

ועוד שיקבל עליו הכל ובבא לפניו מצוה יקיים אותה ויקיים כל הבא מידו. וזה רמז לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות כי בקריאתך בתורה תדיר יעלה עליך כאלו תשמור לעשות כל הכתוב. א"נ רמז דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה וז"ש לא ימוש ספר התורה וכו' למען תשמור שתמתין לעשות ככל הכתוב ובהכנה זו יראה וירצה כאלו קיימת הכל. והמפרשים פירשו לא ימוש ספר התורה הזה מפיך תורה שבכתב. והגית בו תורה שבע"פ דצריך דיבור ומחשבה להבין ולשון והגית כולל דיבור כמו ולשוני תהגה ומחשבה כמו והגות לבי תבונות. למען תשמור קיום המצות עכ"ד:

פסוק יא

הכינו לכם צידה. אפשר דהגם דנסתפקו מהמן עד ממחרת הפסח מ"מ אין סומכים על הנס ולכן ציוה שיכינו להם צידה ממה שבידם מתגרי א"ה והמפרשים פירשו שזה לחזק לבם שאין צורך כי אם צידה לא לתקן כלי זיין וסדרי מלחמה כי הדבר מוכן לבא לרשת עכ"ד:

פסוק יב

ולראובני. כתב הרב מהר"ר שלמה עדני ז"ל בספר דברי אמת כ"י ולראובני הרי"ש בנקודת שורק והאלף נחה בכל מקום שהיא בכל ספרי הארבע ועשרים ולפי שטעו רבים בזה צריך להזהירם עכ"ד וכ"כ בקצרה הרב מנחת שי:

פסוק יד

ועזרתם אותם. פירוש לצוותא בעלמא ושלא יפחדו אם יתעכבו הם מעבר לירדן כי אינם צריכים להם כי ה' עזרם ומגינם להם חומה מימינם:

פסוק יח

כל איש אשר ימרה את פיך. ולא מיבעיא שימרה ויתריס אלא אפילו שלא ישמע את דבריך בשב ואל תעשה בלי הוראת מרד יומת דמורד במלכות לא צריך למדייניה כמ"ש פ"ק דמגילה, ולפי שאמר את דבריך יכול שאני מרבה על ידי כתב ת"ל רק מיעוט דבעי לצוות בפיו כמ"ש הרב גנת ורדים י"ד כלל ג' סימן ט' וה"ה ע"י שליח כמ"ש הרב ש"כ עה"ת עי"ש, ורז"ל אמרו יכול אפילו לדבר עבירה ת"ל רק:

פרק ב

פסוק א

השטים שנים אנשים. ר"ת אשה כי התכלית היה בעד אשה היא רחב לגיירה שיצאו ממנה נביאים כמשז"ל א"נ רמז ששלחם לכבוש שתי נשים דסט"א ולא הועיל אלא לאחת כמ"ש בספר באר יצחק על הפטרות ע"ש וזה רמז ר"ת אשה:

חרש לאמר. כתב הרב מהר"ש עדני ז"ל בספר דברי אמת כ"י חרש בשין ימנית. וכ"כ הרב מנחת שי והאריך הרבה. והרב מהר"ר יוסף פייאמיטה ז"ל אב"ד ור"מ דקק"י אנקונה בדרשותיו כ"י פירש דהאמוריים בכשופים עצומים הכריחו מזיקים שישבו בפתח יריחו ובחומה ולזה יהושע שלח גדולי הדור שיבינו אופן הכשוף לבטלו וז"ש חרש לאמר לשון חרשין וכשופים לאמר שיגידו לו אופניהם וחזקם ולזה הוצרכו ע"פ ה' להקף הקפות לחומת יריחו עם הארון בכונות נמרצות לדחותם. וכמו שהיו עושים לקדש העזרות בבית שני בשיר של פגעים וכו' להבריח משם כל סט"א ולקדשם זהת"ד בקצור נמרץ:

זונה ושמה רחב. פירש הרב מהרש"א ז"ל בח"א במ"ש רחב בשמה וזה רמז זונה ושמה רחב כי בהזכרת שמה לבד זונה. ואפשר לרמוז במ"ש בספר הגלגולים מהרמ"ע משם מהרח"ו דרחב היתה גלגול אשת פוטיפר ויהושע גלגול יוסף ולקחה לאשה עכ"ד ובזה ניחא משז"ל שא"ל ליוסף שהיא רואה באצטגנינות שהוא נזקק לה ולא ידעה שהוא בגלגול רחב ויהושע ובזה ניחא מ"ש יעקב ליוסף משם רועה אבן ישראל שיבא ביהושע ויהיה רועה ישראל. וא"ש מ"ש משה רבינו ע"ה בכור שורו וכו' בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ וארז"ל ל"א מלכים ועל יהושע שיצא ממנו וא"ש דהוא על עצמו שיבא ביהושע ורז"ל היו מסתירים הגלגול. ולפי מ"ש הנשי"א דמשה הי"ל בחינת יוסף א"ש דזו נתן לו ה' למשה מתנה טובה שיהושע שהוא בחינתו יקום תחתיו וז"ש קח את יהושע איש אשר רוח בו כלומר יוסף שאתה מבחינתו, וז"ש בקראין אשה זונה אשת פוטיפר לשעבר ועתה שמה רחב וכתב ספר הישר דאשת פוטיפר שמה זליכא והוא בגימטריא זונה ודוק כי קצרתי מאוד:

רחב. ראיתי בתשובות הגאונים כ"י סימן כ"ג שאילו מקמי מר רב יהודאי גאון ז"ל רחב משבעה עממין היכי נסבה יהושע ואמר הני מילי אחר שנכנסו ישראל לארץ רחב משנכנסו מרגלים דיהושע נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישראל לארץ עכ"ל וכ"כ התוספות בסוטה דף ל"ה ע"ב, אך התוספות פ"ק דמגילה כתבו דרחב לא היתה מז' עממין ע"ש, ותימא דבספרי פרשת בהעלותך אמרו דהיתה מז' עממין כמ"ש הגאון ז"ל:

פסוק ג

הוציאי האנשים הבאים אליך. פירשו המפרשים הבאי"ם אלי"ך דהם אמרו כי באו לדבר עבירה אבל האמת לא לזה באו אלא באו לביתך לחפור עכ"ד ולפ"ז אפשר דהיא השיבה כן בא"ו אל"י האנשים האמת בא"ו אל"י דוקא ולא ידעתי וכו' ומשום ספק רדפו וכו':

פסוק ט

ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם וכו'. אפשר כי הוא אדון הכל והוא נתן במדת רחמיו לכם את הארץ שידעה מה שחטאו, וכי נפלה אימתכם עלינו קודם שבאתם מסיבה שכבר כרע נפל שר של כנען ובזה הי"ל אימה ונפילה פתע פתאום ברגע שהשר נפל וזה פריו כי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם, א"נ בסגנון אחר במ"ש רבינו אפרים ז"ל בפרישתו עה"ת כ"י בפסוק עלה נעלה וירשנו אותה וז"ל עלה כתיב כלומר כבר עלה מיכאל שר ישראל ונתישב בה נעלה גם אנחנו כי כך היא המדה לעולם מלאך הממונה על האומה הוא מתישב בה תחילה עלה גימטריא בא מיכאל יכול המלאך נוכל גם אנחנו עכ"ל ורחב בשעה זו נתגיירה כמו שאמרה כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת וכמו שפירשו המפרשים ובהיותה נשמה עליונה נצנצה בה רוח הקדש ואמרה ידעתי ברוח הקדש כי נתן ה' לכם את הארץ שכבר עלה מיכאל שר ישראל, ומזה נמשך וכי נפלה אימתכם מאימת שר ישראל ומסיבת נפילת שר כנען וכי נמוגו וכו':

פסוק י

כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וכו'. אפשר במשז"ל דהוה ס"ד כי כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים אינו לאהבת ישראל רק הטעם שפרעה הפליא להתריס ולומר מי ה' אשר אשמע בקולו ואמרו רז"ל שאמר למשה ואהרן היכן הדורון ששלח וכיוצא משטיות אלו לכן הודיע גבורתו באותות ומופתים. וכל זה אינו אמת כי הכל בעבור ישראל וזכות אבות. ובא האות שאם היה כס"ד בצאת ישראל ממצרים לא נטפל בהם עוד. ואדרבא חיבה יתירה נודעת בקריעת י"ס דהיה יכול להגביה ישראל לצד אחר ולא היה צורך לקריעת ים סוף כי היה מגביהם חוץ לים כמ"ש הרב מהרח"א ז"ל בעץ החיים פרשת בשלח. והאלהים עשה להעבירנו בתוכו בחרבה לפרסם בעולם חיבת ישראל וז"ש כי שמענו את אשר הוביש את מי ים סוף מפניכם ולא היה צריך לזה אלא לפרסם שהכל עשה לחיבתכם:

פסוק יב
ועתה השבעו וכו'. אפשר לפרש ועתה שקבלתי אלהותו ונתגיירתי השבעו נא לי כלומר על דעתי בה' בשם המיוחד כי עשיתי עמכם חסד וכשקבל טובה ונשבע על דעתו לטובתו הויא שבועה חמורה מאד מלבד שאתם מצווים שלא להונות את הגר:

פסוק יד
נפשנו תחתיכם למות. כיון שקבלת עליך להתיהד אם כן אחותנו את וכל בית אביך אחינו הם וחייבים אנחנו מיתה על הריגתך כהורג אחד מישראל ואין לך לדאוג מזה. מפרשים:

פסוק כג
ויספרו לו וכו'. אפשר לפרש ויספרו לו ביחוד עניני רחב שנתגיירה וששרתה עליה רוח הקדש כמו שארז"ל ומה ששאלה אות אמת סימנא דחיי כמו שפירשו בזהר הקדוש ומה שא"ל את תקות חוט סימנא דיהושע וזהו את כל המוצאות בהעלם ודרך מציאה:

פרק ג

פסוק א
וישכם יהושע בבקר. שתמיד של שחר היה מכפר חטאות של לילה לכן כשרצה יהושע לזרזם ולקדשם השכים בבקר זמן עולת הבקר ואמר להם התקדשו שלא תחטאו כדי שתהיו מוכנים להשפעת הקדושה בלי עיכוב עוד כיוין להזכיר זכות אברהם ועקידת יצחק דכתיב וישכם אברהם בבקר ואמרו רז"ל שנקרע [הים] בזכות אברהם דכתיב ויבקעו המים וכתיב ויבקע עצי עולה, מפרשים. ובספר מנחת שי הביא מרז"ל דהירדן נבקע בזכות אברהם דכתיב לקמן הרחק מאד באדם וקרינן מאדם והכתוב רמז לאברהם האדם הגדול בענקים ע"ש ולפ"ז א"ש דלכך השכים בבקר לעורר זכות אברהם דידע דבזכותו יהיה נקרע הירדן. ואפשר לרמוז וישכם עם ה' אותיות גימטריא הושע דבזמן גדולתו היה שפל ומחשיב עצמו הושע כזמן קטנותו והיא שעמדה לו:

פסוק ג
כראותכם את ארון וכו'. כי עד הנה היה העמוד ענן הולך לפניהם ובמיתת משה נסתלק לכן אמר אל תצטערו כי הארון ילך לפניכם להראותכם הדרך וחיבה יתירה נודעת לכם כי ע"י הארון תלכו ביבשה בתוך המים. מפרשים:

פסוק ה

כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות. אפשר כי אמרו רז"ל כי כשהנס בזכותו זוכה לראות במפלת אויביו ואם אינו בזכותו אינו רואה ואם הנס נעשה במדת רחמים יכול לראות וק"ו כשאין אויב ונעשה בשם ה' מדת רחמים שיכולים לראות הנס. וז"ש כי מחר יעשה ה' מדת רחמים בקרבכם לעיניכם נפלאות דכשהנס נעשה במדת רחמים גלוי ומפורסם לכל. ולא משום שנעשה בזכותכם רק כי הנס נעשה במדת רחמים:

פסוק ו

ויאמר יהושע אל הכהנים וכו'. אפשר להיות כי בזכות אברהם אע"ה רב חסד נבקע הירדן לזה הכהנים שהם מדת חסד נשאו את הארו"ן שבו לוחות הברית והוא יחוד קבה"ו ולהשפיע חסד אל כ"ל היו"ם:

פסוק ז

היום אחל גדלך וכו'. אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל בשער הפסוקים כי בתחילת הספר כתיב כי ה' אמר לו חזק ג' פעמים. והם ג' בחינות משה גימטריא ג"פ חזק ע"ש באורך ואפשר דרמז לו אחל גדל"ך בחינת גדלות וא"ש ההי"ב:

בעיני. כתב הרב מהר"ש עדני ז"ל בספר דברי אמת כ"י בעיני בספרי כתיבת יד לעיני עכ"ל:

פסוק ח

ואתה תצוה את הכהנים נושאי ארון וכו'. אפשר לרמוז ואתה שהוא בחינת מלכות דפני יהושע כפני לבנה תמיד תמשיך החסד הרמוז באתה בסוד אתה כהן לעולם תחבר מעין דוגמה את הכהנים את הרומז למלכות הכהנים חסדים נושאי רמז ן' שערים ו' רומז לז"א א"י רמז לאבא סוד יו"ד אל"ף פל"א ארון מלכות וא"ש ההי"ב:

בירדן תעמודו. פירוש שתעמדו בירדן ביבשה שיכרתו המים. מפרשים:

פסוק טז

הרחק מאד מאדם העיר. קרי וכתיב באדם הרב כלי יקר ז"ל פירש שהגיד הכתוב פלא אחר בקריעת הירדן שלא נקרע סמוך לרגלי הכהנים אלא הוסג הרבה אחור ממצב רגלי הכהנים וכן אמר דוד הע"ה הירדן יסוב לאחור כאדם ששב לאחוריו וכן הירדן מיראת ה' נסוג לאחור ופירש הקרי וכתיב לפי דרכו ע"ש וכמתלמד מדבריו אפשר לפרש בסיגנון זה הקרי כפשטו שנסוג אחור רחוק מהעיר ששמה אדם ונסוג אחור מיראת ה'. ולזה כתיב הרחק מאד והול"ל רחוק מאד אך כתיב הרחק כאלו הירדן היה מרחיק עצמו ונסוג אחור. וזהו הקרי שהוא גוף ופשט הענין. והכתיב שנכתב כך לרמז רמז דמזה של

הירדן ממנו נקח התעוררות באדם שיחרד וירתע מיראת ה' וז"ש באדם העיר כלומר דמזה שהירדן נסוג לאחור הוא באדם התעוררות וזהו באדם העיר לשון אם תעירו ואם תעוררו. ורז"ל בילקוט אמרו דאין עיר ששמה אדם אלא דזה אברהם אע"ה שנקרא האדם הגדול בענקים:

פרק ד

פסוק א

ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור. פירוש אפילו חוטב עציהם ושואב מימיהם בשבילם נתעכב הארון בירדן בל ישובו המים וז"ש כל הגוי מהר"ם אלשיך ז"ל:

פסוק ב

קחו לכם מן העם שנים עשר אנשים. פירש רש"י ז"ל הם שנזכרים למעלה להיות נכונים עכ"ד והרב כלי יקר פירש ששנים עשר אנשים של מעלה היו לצורך שעה להעיד בנס הקריעה בתכיפות הכנס רגלי הכהנים ואלו היו זולתם שאמר ה' לקחת י"ב אבנים ע"ש ופשטי ולשון המקראות מוכיחים כן דכתיב ויאמר ה' אל יהושע קחו לכם מן העם י"ב וכו' מוכח דהוה ציווי חדש ושיקחו עתה הי"ב אנשים שעדיין לא הוברו ויקחו אותם מחדש, ואע"ג דכתיב אח"ך ויקרא יהושע אל שנים העשר איש אשר הכין ותיבת העשר בה"א הדעת מוכח דכבר נודעים וגם אשר הכין מורה כך. מ"מ אפשר דרצה הכתוב לומר דתכף אשר היה דבר ה' אליו זריז קדים להכינם וז"ש שנים העשר אשר הכין והיינו אחר ציוויו יתברך:

איש אחד משבט וכו' ושתים עשרה אבנים וכו'. אפשר כי אב"ן גימטריא שם ב"ן עם הכולל שהוא במלכות וי"ב אבנים כנגד י"ב תקוני השכינה אשר אליהם רומזים הי"ב שבטים:

פסוק ז

נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית ה' בעברו בירדן נכרתו מי הירדן. צריך להבין דבתחילה אמר מימי הירדן ואח"ך מי הירדן ותו נכרתו מי הירדן נראה ח"ו יתר. ואפשר דהנה בקונטריס צוארי שלל דף קכ"א הבאתי בשם רבינו בחיי ז"ל פרשת וארא שכתב משם רבינו סעדיה גאון ז"ל דלשון מימי נזכר על המים הראוים לשתיה ולשון מי נזכר על מים שאינם ראוים לשתות וסיים וז"ל ומצינו בירדן שהזכיר את שתיהן מימי ומי לפי שהירדן היו קצת מימיו ראוים לשתיה וקצת שלא היו ראוים עכ"ל ואפשר שבתחתית הירדן שם המים עכורים מרפש וטיט ומלאים סיגים ואפשר שז"ש נכרתו מימי הירדן

מפני ארון ברית ה' שקודם שיכנס הארון תכף כשנראה אצל הירדן נכרתו כל מימי הירדן מים העליונים הראוים לשתיה ונשארו המים שהם עכורים מטיט ורפש ובעוברו בירדן נכרתו מי הירדן אותם העכורים שבקרקעית הירדן אך בכלל הגאון רב סעדיה ז"ל שם כתבתי דמקשים עליו מדכתיב ושתו איש מי בורו וכתיב לא נשתה מי באר והרב גט פשוט סימן קכ"ח ס"ק מ"ח הביא דברי הגאון ז"ל ע"ש:

פסוק יב

ויעברו בני ראובן וכו'. פירש הרב כלי יקר ז"ל דכל שבטי ראובן וגד וחצי מנשה כלם עברו את הירדן ונשארו מהם כמ' אלף ללכת עם ישראל וכו' ע"ש ולא שמיע לי דקרא קאמר חמושים כאשר דיבר אליהם משה ומוכח לקיים תנאם, אך מ"ש דלא עברו עם ישראל כל יוצא צבא מהם כי אם הנבחרים והגבורים והם מ' אלף דוקא נראה הדבר מוכרח כמ"ש הוא ז"ל:

פרק ה

פסוק ב

בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים וכו'. פירש הרב מהר"ר יהונתן ז"ל דאשמועינן רבותא בעת ההיא שבאו לגלגל הגם שהיו חלושים חולשא דאורחא עכ"ז ציוה ה' למולם כי הוא הנותן כח לעשות חיל. והוא שבח ישראל שלא עיכבו ונזדרזו לקיים מצותו יתברך:

פסוק ד

וזה הדבר אשר מל יהושע כל העם היוצא וכו'. יש להעיר דלכאורה פסוק כל העם היוצא והנמשכים שפת יתר. ותו דאמאי מספר בגנותם שלא שמעו וכו' ומתו במדבר וכו' בלי הכרח. ואפשר דלא היו רוצים לימול כמשז"ל. ולזה אמר יהושע כי אבותיהם לא שמעו בקול ה' והיו סיבה לישב במדבר מ' שנה. ומלבד ענשם על חטאתם נמשך מזה שהבנים שהולידו במדבר לא מלו ואם היו שומעים בקולו היו תכף נכנסים לארץ והיו מלים בניהם בזמנם. ואם עתה אינם מלים יהיה להם עונש לאבותם דבסיבתם דנשתהו מ' שנה במדבר ולא מלו גם עתה אינם רוצים למול ועון זה יפקד על אבותם. אך אם עתה ימולו יהיה נ"ר לאבותם לעוה"ב. ודברים אלו כל (הנולדים) [הילודים] וכו' הכל דיבר לישראל ועשה התעוררות גדול ונתרצו לימול:

פסוק ו

אשר נשבע לאבותם לתת לנו. אפשר במ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל דנתן הארץ לאבות כדי שזרעם יהיו במקומם שאם לא יזכו בעבורם יזכו בשביל אבותם וז"ש אשר נשבע לאבותם והשבועה היא לתת לנו שאנחנו במקומם של האבות א"נ דגלוי וידוע לפניו יתברך שיוצאי מצרים לא יזכו וכמ"ש בבתרא דף קי"ט דמ"ש הקב"ה למשה ונתתי אותה לכם מורשה הפירוש הוא ירושה היא להם מאבותיהם ומורישים ואינם יורשים וז"ש אשר נשבע לאבותם שהיא ירושה מצד אבותם אך לתת לנו שמורישים ואינם יורשים:

פסוק ט

היום גלותי את חרפת מצרים וכו'. אמרו רז"ל דפרעה היה אומר להם דם אני רואה עליכם ואפשר שכונתו כי אלוה שלהם הוא טלה והוא בגימטריא ד"ם והוא עתיד להלקותם בדם וככב ששמו רעה ישלח לקראתם. ועתה שמלו למפרע נודע שהוא הדם שהיה רואה ואלוה של מצרים אינו כלום וז"ש היום גלותי את חרפת מצרים על דרך תועבת מצרים שהוא אלוה שלהם כן חרפת מצרים כינוי לאלוה שלהם שהם אמרו כי טלה מענישם בדם, ותהי להפך שהוא דם מילה שקבלנו אלהותו יתברך עלינו והטלה דמ"ו בראשו שחטנוהו פסח לשם קדשו יתברך. ולפי מה שכתבנו בעניותנו בדרושים מרז"ל והמפרשים דפרעה היה יותר מחזיק לאלוה היאור והמצריים לטלה. אפשר לרמוז כי תיבות יאורי בטלה עם השתי תיבות גימטריא רעה וז"ש כי רעה נגד פניכם כי היאור וטלה עתידים לשלוח עליהם כוכב ששמו רע"ה:

ויקרא שם המקום ההוא גלגל. אפשר לרמוז כי גלגל גימטריא אדני עם הכולל כי הוא מקום ראשון מא"י וא"י היא רומזת לשכינה:

פסוק יג

ויהי בהיות יהושע ביריחו. פירש"י דעיבורה של עיר הרי היא כעיר וכן אמרו בנדרים דף נ"ו ומהכא אנכי העירותי על דברי הרב המופלא עיר וקדיש כמהר"ח ן' עטר ז"ל כמ"ש בפתח עינים בעירובין דף ס"ג ע"ש:

פסוק יד

עתה באתי. אמרו פ"ק דמגילה שבא על ביטול תורה מיד וילן יהושע בעומקה של הלכה אפשר דתורה שבעל פה היא כנגד השכינה גם הלכה ה' כלה כמשז"ל וארץ ישראל היא כנגד השכינה. לכן יהושע שהוא כפני לבנה בחינת השכינה לן בעומקה של הלכ"ה שהוא תורה שבעל פה:

פרק ו

פסוק א

ויריחו סוגרת ומסוגרת וכו' אין יוצא ואין בא. פירש בספר מקור חיים דאמרו רז"ל דקודם [החורבן] מ' שנה היו סוגרין פתחי בית המקדש ובבקר נמצאו פתוחים להורות דעתיד ליחרב והגוים הולכים אחר ניחושים. ולפי האמת דיריחו עתידה ליחרב היה צריך שהגם שסוגרים הפתח היו צריכים שימצאו פתח פתוח בבקר שעתידה ליחרב ואם כך היה היו כמה מהם יוצאים או להשלים או לברוח. אך משגיא לגוים ויאבדם ויריחו סוגרת ולא נפתחה רק מצאוה מסוגרת ועל ידי זה אין יוצא מהם להשלים או לברוח ואין בא מישראל זהת"ד:

פסוק ג

וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה וכו'. פירש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל שכונתו יתברך על החלוץ והם בני ראובן וגד וחצי שבט מנשה רק שביום הראשון בשוגג הקדימו ובאו מישראל ולכן השכים בבקר יהושע ביום שני לומר דדוקא החלוץ וכן עשו בשאר הימים ע"ש באורך:

הקף את העיר וכו'. לבטל הכשפים והמזיקין שהניחו הגוים כמ"ש לעיל בסימן ב' ע"ש:

פסוק כג

ויבואו הנערים המרגלים. פירש"י ז"ל נעשו כנערים שצריכים זירוז ונקראו אנשים מלאכים נערים עכ"ד ואפשר לרמוז דר"ת אנשים מלאכים נערים אמ"ן כמספר הויה אדני שכיונו בכל ליחד קבה"ו:

פסוק כה

החיה יהושע ותשב בקרב ישראל. אפשר לרמוז דתיבת ותשב עם ב' כוללים גימטריא ונשאה הוא לאשה. כמ"ש פ"ק דמגילה דאיגיירה ונסבה יהושע ויצאו ממנה שמנה נביאים ע"ש והם מפלאות תמים דעים. ועוד יש לרמוז מ"ש גורי האריז"ל דרחב היתה נשמת תמר שבאה בגלגול רחב ואפשר כי תיבת ותשב ר"ת והי[ת]ה תמר שבאה בגלגול וא"ש החיה יהושע לפי שהיתה נשמת תמר. ובזה תנוח דעתנו דנסבה יהושע כי היא נשמה עליונה מישראל:

פרק ז

פסוק ז

למה העברת העביר וכו'. כלומר דמסורת בידינו דלא עביד ניסא לשקרי. ואיך עשית פלאות בקריעת הירדן וצוית לקחת י"ב אבנים להיות לאות ולזכרון הנס הגדול של הירדן לדור אחרון בנים יולדו. ועתה עין רואה כי ח"ו סלקת השגחתך וא"כ למה העברת הארון העביר את העם הזה שהוא תואר לשאינם מהוגנים:

פסוק ח

בי אדני מה אומר אחרי אשר הפך ישראל וכו'. כלומר שנותן התנצלות על מה שדיבר כי אין אדם נתפס על צערו וז"ש מה אומר לא ידעתי דבר ור"ב שר"י אם לא דברתי נכונה כי גדל הכאב אחרי אשר הפך ישראל עורף וכו' וכאן לא אמר העם רק ישראל בשם חשיבות כי הם מלאים תורה ומצות. ועד"ה אפשר לרמוז בי אדני מלכות מ"ה הויה דאלפין ליחדם וז"ש אומר לשון ראוה מדברת. ועד"ז יש לרמוז ומה תעשה לשמך הגדול הכונה דבזוג נותן לה שם מ"ה וכמו שרמזתי אני בעניי בפסוק מ"ה נעשה לאחותנו מלכות ביום ז"ה שידובר זיווג. באופן כי יהושע היה מדבר דבריו על הענין ומכוין בדברים אלו עצמם ליחד הדודים ובוחן לבות אלהים:

פסוק ט

ומה תעשה לשמך הגדול. אפשר במ"ש בירושלמי דסוף ברכות חד ארכון דשמיה אלכסנדרוס הוה קאים ודאין חד לסטים א"ל מה שמך אמר ליה אלכסנדר אמר אלכסנדרוס פני לאלכסנדר. ואמרו שם ומה מי ששמו כשם ב"ו ניצול מי שתולה בטחונו בהקב"ה עאכ"ו הה"ד כל הנקרא בשם ה' ימלט, וידוע דרז"ל בתלמוד ובמדרשים מסתירים מאד הסוד ומשו"ה סיימו מי שתולה בטחונו בהקב"ה. ובירושלמי בתעניות אמרו שתף הקב"ה שמו בישראל וכו' ועיין בכונות בסוד שמע ישראל ובמאורות נתן מערכת יו"ד אות ל' ע"ש:

פסוק י

קום לך למה זה אתה נופל על פניך. בסוד נפילת אפים לברר ניצוצי הקדושה. זה אינו מספיק כי נברא קטיגור מן העבירה וצריך להשמידו עם בעליו עמו שעבר על החרם. ואז יחזרו ישראל למדרגתם כראשונה:

פסוק יא

חטא ישראל וכו'. כתב מהרח"ש ז"ל בתשובה ח"ג סימן כ"ה דהך דעכן החרם היה על פי ה' וכו' וע"פ זה הקשה על מ"ש מהריב"ל בח"ג ע"ש באורך וכונת הרב ז"ל דאע"ג דיהושע מדעתו עשה כמ"ש בסנהדרין דף מ"ד. מ"מ אח"כ הסכים הקב"ה על החרם כמו שמפורש בירושלמי פ"ט דברכות והכי אתמר במדרשא ברות רבתי על פסוק והנה בועז בא מבית להם ע"ש. אך עם כל זה דברי מהרח"ש ז"ל אינם מדוקדקים היטב ואכמ"ל:

פרק ח

פסוק א

ויאמר ה' אל יהושע אל תירא ואל תחת. אפשר לפי דהקב"ה אמר לו קום לך. ואמרו בסנהדרין דף מ"ד אתה גרמת שאסרת עליהם ביזת יריחו. ואעפ"י שהקב"ה הסכים על ידו זה היה לכבודו. ועוד שאמר ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן ועל זה אמרו שם ועשיר יענה עזות זה יהושע. לז"א אל תירא ממה שאתה גרמת ואל תחת מאשר דברת. מאחר שכונתך בכל לטובה ואשר דברת אין אדם נתפס על צערו. א"נ שלא הלך לעי בראשונה וכשהוא אינו הולך אינם מצליחים ישראל כמשז"ל והיה גרמא לז"א אל תירא ואל תחת ממה שאני אומר לך לשים אורב וזהו דרך טבע ותסבור ח"ו דישראל ירדו ממעלתם לז"א אל תחת שיש טעם לזה:

ראה נתתי בידך וכו'. פירוש ראה בנבואה כי כבר נתתי בידך את מלך העי הקשה ואת עמו כי כבר נפל השר שלהם וא"כ אל תירא ואל תחת:

פסוק ט

וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם. ובסמוך כתיב וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק והש"ס פ"ק דמגילה קאמר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק מלמד שלן בעומקה של הלכה. וכן כתוב בפירש"י ז"ל על המקרא בנסחה שלפני. והכתוב אינו כן כי אם וילך יהושע בתוך העמק וכן הביאו רש"י ז"ל בעירובין דף ס"ג. והתוספות בפ"ק דמגילה כתבו שדרך הש"ס לערב הפסוקים כמו ונתן הכסף וקם לו ובדברי התוספות שם בנסחא שלפני יש ט"ס. אבל התוספות בעירובין שם דף ס"ג מחלפא שיטתייהו שכתבו דה"ג בש"ס מיד וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק מלמד שהלך בעומקה של הלכה:

פסוק י
ויעל הוא וזקני ישראל לפני העם העי. לחזק לבם כי אימת אנשי העי עליהם ומה גם שהיותר גבורים שלשים אלף נסעו למארב. ולכן עלו יהושע וזקני ישראל בתחילה להסיר מהם הפחד והמורך. מפרשים:

פסוק יב
ויקח כחמשת אלפים איש. רלב"ג פירש שהם מכלל השלשים אלף. וכל המפרשים הם נגדו שכלם פירשו שהם מלבד השלשים. והכי מוכח מפשט הכתוב. ולמפרשים טעמים שונים:

פרק ט

פסוק א
ויהי כשמוע כל המלכים וכו' ויושבי גבעון שמעו את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי ויעשו גם המה בערמה וכו'. פירש מהר"ם אלשיך ז"ל בשם מהרי"ב ז"ל כי אשר עשה יהושע בתחבולות אל העי לשים מארב ולעשות עצמם כבורחים להנתיקם מן העיר הגם כי ה' היה אתם. מה' יצא הדבר לעשות בערמה למען יסברו הגוים כי מלחמותיהם דרך טבע ועי"ז יתקבצו כל המלכים יחד באומרם כי הכל דרך טבע א"כ כרובם כן ינצחו המלחמה ויחד יבואו גדודים להלחם ועל ידי כן בקרב ימים מועטים יפלו ל"א מלכים ולא יאריך הזמן להלחם עם כל עיר ומלך בפני עצמו וכן היה וז"ש ויהי כשמוע כל המלכים וכו' ששמעו זאת המלחמה בתחבולה טבעית אז ויתקבצו יחדיו. וישבי גבעון הבינו הערמה שעשה יהושע למען יתקבצו ולהפילם יחד ויעשו גם המה בערמה לינצל כי שמעו אשר עשה יהושע ליריחו ולעי וענין יריחו להפיל החומה בהקפות והשופרות ודאי הוא דרך נס והשגחה אלהית ואיך בעי היה על ידי מארב וכו' אלא ודאי הוא ערמה וגם הם עשו ערמה. עכ"ד ז"ל והרב מהר"ם אלשיך ז"ל רוח אחרת אתו הלא בספרתו נפלאות מתורתו:

פסוק טו
ויעש להם יהושע שלום. לשון ויעש לכאורה אינו מובן דלא שייך עשיה בשלום ויש מפרשים דכתב להם בכתב דברי שלום ושם נאמר דכרת להם ברית להחיותם. ולכן אמר ויעש להם יהושע שלום פירוש ויעש האותו"ת:
וישבעו להם נשיאי העדה. מהכתוב מוכח דהנשיאים דוקא נשבעו. ויהושע לא נשבע אולי שהגבעונים שאלו דרוצים שישבעו להם והפצירו בזה כי כיון שהכל ערמה כזבי"ם

לכל דבריהם היתה הפציר"ה לשבועה דאפשר דהגם שיתגלה דשקורי משקרי לחומר השבועה ינצלו. ויהושע אמר שהוא מעולם לא נשבע על דרך שאמר ריב"ל ולכן הוצרכו הנשיאים לישבע. והא דאמרינן סוף פרק הספינה על פסוק ויוקים ואנשי כוזיבא ויוקים זה יהושע שקיים השבועה ליושבי גבעון ואנשי כוזיבא אלו אנשי גבעון שכזבו ביהושע. לאו למימרא דיהושע נשבע אלא הכונה שקיים השבועה דנשבעו הנשיאים לגבעונים מדעתו וברשותו. ויהושע הסכים עם הנשיאים לקיים השבועה ובו תלוי הכל:

פסוק יט

ויאמרו כל הנשיאים אל כל העדה אנחנו נשבענו להם בה' אלהי ישראל וכו'. פירוש דהגם דהשבועה היתה בטעות. מ"מ יש להחמיר כיון שהיתה בה' אלהי ישראל ולכבוד שמו הגדול צריך לקיים. ועוד שיש סרך חילול ה' שהדבר נשמע למרחוק דנשבענו בה' ועברנו על השבועה והכל לא ידעו כי היה שבועה בטעות ולכן ועתה אף שנתגלית ערמתם לא נוכל לנגוע בהם שיש סרך חילול ה'. ויהושע קיים דבריהם וז"ש ויוקים זה יהושע שקיים השבועה וקיים דברי הנשיאים. אף דהם אנשי כוזיבא אנשי גבעון שכיזבו ועכ"ז ויוקים שקיים השבועה:

פרק י

פסוק א

ויהי כשמוע אדוני צדק. אמרו רז"ל דשמות מלכי צדק אדוני צדק כי נקראת ירושלם צדק. ופירשו המפרשים שמלכי ירושלם היו נקראים כן מלכי צדק אדוני צדק כמו שמלכי מצרים נקראים פרעה ולהודיע שהמלך אינו אלא לעשות צדק כדכתיב הן לצדק ימלוך מלך עכ"ד ועד"ה א"ש כי ירושלם היא מלכות ונקראת צדק ולכך המלכים נקראים על שם מלכות שנקראת צדק וה' שם שמות בארץ ונקראו מלכי צדק אדוני צדק. ומלכי צדק קרא ירושלם שלם ואברהם אע"ה קראה יראה. והקב"ה עשה שלום ביניהם וקראה ירושלם עכ"ד רז"ל ואפשר כי ירושלם היא ירו שלם ירו גימטריא יראה כמו שקראה אברהם. שלם כמו שקראה מלכי צדק ולכן נקראת ירושלם לרמוז השם שקראה אברהם והשם שקראה מלכי צדק. ואפשר כי יראה גימטריא גבורה ואברהם אבינו עליו השלום אמר ה' יראה ה' חסדים למתק הגבורות. שלם כמ"ש מ"נ לחבר יסוד ומלכות ויען הזיווג הוא כשיש מוחין מצד אבא כמ"ש הזהר הקדוש בסוד אחותי בת אבי ויו"ד רומז לחכמה והוא נעלם גם ירושלם נקראת ביוד ירושלים והיא נעלמת דכתיב ירושלם כי היוד נעלמת וא"ש ההי"ב:

וכי השלימו יושבי גבעון את ישראל והחליפו דתם. וגם נתרצו שיקחו ארצם ויהיו בקרבם לעבדים והרעו אשר עשו כי אם נכנס פחד בלבם היו צריכים להודיע למלכים אשר סביבותיהם לעזרם ולהושיעם והם ביזו המלכים לכן מדה כנגד מדה נאספו ה' מלכים להלחם בם. מפרשים:

פסוק ח

ויאמר ה' אל יהושע אל תירא מהם. שיעלה על לבך שחטאת במה שקבלת הגבעונים ולא שאלת את פי ה'. וחטא זה יהיה סיבה שלא תצליח במלחמה זו. לז"א אל תירא מהם כי בידך נתתים כבר שהכנעתי שריהם למעלה. מפרשים:

פסוק יב

שמש בגבעון דום וכו' ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל. פרק אין מעמידין אמרינן כשם שעמדה חמה ליהושע כך עמדה למשה ולנקדימון בן גוריון וכו' מתיבי ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו. אבע"א שעות הוא דלא נפישן כולי האי ואבע"א אבני ברד לא הואי. ועוד נראה לכאורה דהכא יהושע קאמר שמש בגבעון דום שהוא רוצה לומר שירה וזה לא היה גבי משה וגבי נקדימון וא"כ יש שלשה תירוצים והש"ס תרי מנו תלתא נקט וכל שלשה אלה רמוזים בכתוב עצמו ולא היה כיום ההוא רמז דשעי נפישן. לשמוע ה' בקול איש דאמר שמש בגבעון דום. כי ה' נלחם לישראל דהוו אבני ברד. ובמעמד שלשתן לא היה לפניו ואחריו. ותרי תמיהי דכירי אנשי וק"ו תלתא בחדא מחתא. [במראית העין שם פירשתי דברי בס"ד]:

פסוק יג

עד יקום גוי אויביו. יש מי שפירש שהיה זה בערב שבת ונתירא יהושע שמא יעשו המלחמה בשבת וימשך מזה שהביזה תהיה קדש כיריחו ופן ואולי ישלח אחד את ידו בחרם ויהיה קצף על כן העמיד השמש שתגמר המלחמה קודם שבת:

פסוק טו

וישב יהושע וכל ישראל עמו המחנה הגלגלה. גם זה מסיפור הנס שלא לבד עמדה החמה עד שנקם ישראל מאויביו אלא גם זה כי וישב יהושע וכו' טרם בא השמש כדי שלא ילכו באישון לילה. מפרשים:

פסוק יז

ויוגד ליהושע לאמר נמצאו חמשת המלכים וכו'. אפשר דאין הגדה אלא דברי חכמה רמזו לו דמאחר דשריהם למעלה נפלו מוכרח שימצאו לעשות בהם נקמה ולא תועיל תחבולתם לינצל. ומאמר לאמר לכאורה לא שייך ואפשר לפי שהיו גבורי ישראל רצים

אנה ואנה לבקשם לז"א ויוגד ליהושע לאמר נמצאו שיפרסם שנמצאו ולא יטרחו עוד לבקשם:

פסוק כא

וישובו כל העם וכו' בשלום וכו'. פירוש שלא נפקד מהם איש ולא היה אפילו באחד שום פצע וחבורה אלא שבו בשלום כמו שהלכו שלמים וטובים. מפרשים:

פרק יא

פסוק א

ויהי כשמוע יבין מלך חצור. שמועות רעות אחת שלא החיו כל נשמה והשנית הבזיון שעשו למלכים בדריסת הרגל על צואריהם נתפעלו מאד מהאכזריות והבזיון ונאספו יחד להלחם. מפרשים. ודרך הלצייי. אפשר דבדיק בשמיה שמו ושם עירו. יבין מלך חצור שיבין שהוא רוצח אותיות חצור ולא ידע כי חצור צורח ויבין כי מר צורח:

פסוק ו

אל תירא מפניהם. אפשר דהחומר בראות עם רב כחול אשר על שפת הים דרך טבע הן גור יגור. ולזה צריך נסים גדולים מאד וירא ויצר שלא יגרום החטא לז"א אל תירא מפניהם:

פסוק יג

זולתי את חצור לבדה שרף יהושע. הגם דכתיב בסמוך ואת חצור שרף באש. אפשר דחזר לכתוב פה את חצור לבדה שרף יהושע סמוך למאי דכתיב כאשר צוה משה עבד ה' לרמוז דיהושע שרף חצור על פי משה כמו שאמרו רז"ל דמשה ציוה ליהושע לשרוף חצור. וכתבו המפרשים דאולי לפי שחצור ראש הממלכה שם היו מטמינין תשמישי ע"ז. או שהי"ל מטמוניות ונחבאו שם כמה גוים על כן שרפו את חצור באש והיתה לשריפה היא וכל אשר בה:

פרק יב

פסוק א

ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל. פירוש זה כולל למה שהכו בימי משה רבינו ע"ה ובימי יהושע ע"ה והדר מפרש. בעבר הירדן מזרחה וכו' סיחון ועוג שהכו בימי משה רבינו ע"ה ומפרש כל הענין ואח"כ מפרש ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל. כלי יקר בשם מהרי"א ז"ל:

פסוק ט

מלך יריחו אחד. אמרו רז"ל שהמלכים הנזכרים כאן היו מלכים ומושלים במלכיות אחרות גדולות בסוף העולם אלא שלא היה מלך חשוב אם לא היה לו חלק ממשלה בארץ ישראל שנאמר ארץ צבי צבאות גוים ואפשר דלהכי כתיב מלך יריחו אחד וכן כלם דלא תימא המושל ביריחו זה דוכוס או שר יקרא כי יריחו עיר אחד היא ואין זה נקרא מלך. לז"א מלך יריחו אחד כי הוא מלך גדול שהיה לו מדינות רבות שהוא מלך עליהם. אך הוא נקרא מלך יריחו וכן כלם. שכל מלך הגם שהיה לו מלכות גדול לא היה נחשב אם אין לו מקום בעיר אחד בארץ כנען והיה נקרא מלך יריחו וכן כלם. ולזה כתיב מלך יריחו אחד שהיה מלך אדיר אחד המיוחד וכן כלם:

פסוק כד

כל מלכים שלשים ואחד. אינו אומר כל המלכים שם רמז שהיו מלכים אחרים תחתיהם שהיה להם ממשלה. ולא נמנו אלא החשובים הגדולים. וז"ש כל מלכים אשר אני מונה הם ל"א. מפרשים. ונזדמן מספר זה כי שלשים ואחד מספר אל. כי אל זועם עליהם של הגוים וחסד אל חופף על ישראל:

פרק יג

פסוק א

ויהושע זקן בא בימים. אפשר לרמוז במ"ש המקובלים דיש קליפה אחת נקראת זבוב והיא מתבטלת בתורה וזהו ר"ת ויהושע זקן בא בימים זבוב דעל ידי חשקו ועסקו בתורה ביטל קליפת זבו"ב:

אתה זקנתה באת בימים. פירוש יש זקן שקפצה עליו זקנה מאיזה מקרה וצער אבל אתה זקנת מסיבת כי באת בימים וזקנה כנגד ימים. ומ"מ גרמת לעצמך שנתעלמת ונתעצלת לכבוש את הארץ למען ירבו ימיך. ואדרבא זה גרם לך כי זקנת בימים וקרבת עת פקודתך כי נחסרו לך עשרה שנים שהיה לך לחיות ק"ך כמשה. פירוש מורכב מדברי המפרשים ז"ל. ויש לרמוז במ"ש ויהושע זקן בא בימים. ס"ת אמנע. רמז שמנע עצמו ואמר אמנע מלכבוש וזה גרם שנחסרו עשרה שנים מעין דוגמא של יוסף הצדיק אשר הוא מזרעו שהי"ל לחיות ק"ך שנה ונחסרו לו עשרה שנים שנהג רבנות כמשז"ל. וזה רמז ויהושע בוי"ו ר"ל מלבד יוסף הצדיק ע"ה ראש היחס שלו גם הוא כמוהו שחי ק"י שנה ונחסרו לו עשרה שנים. ומ"מ זקן בא בימים כמו שכתבנו:

פסוק ח

עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה כאשר נתן להם משה עבד ה'. יש לדקדק אומרו לקחו נחלתם אשר נתן וכו' והול"ל עמו הראובני אשר נתן להם משה נחלתם בעבר הירדן. ותו אומרו כאשר נתן להם משה יתר. ותו דהכא אמר עבד ה'. ובסמוך לא אמר עבד ה'. ואפשר לישב ונקדים מ"ש בירושלמי פ"ק דבכורים למ"ד אין מביאין בכורים מעבר לירדן דכתיב אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי. וכתבו גורי האר"י דשבטי ראובן וגד וחצי שבט מנשה כך היה ראוי להם שלא יזכו בארץ ישראל והוא עונש להם וכן כתב הרמ"ע ז"ל במח"ד ח"ג פי"ח ע"ש. ומה עצמו חסדיו יתברך וענותנותו לכסות מומי בני אדם שדבר זה עונש לבני ראובן וגד שלא ינחלו בא"י וכדי שלא לפרסם עונשם ושלא לביישם נתן בלבם שהם לרצונם ישאלו ממשה רבינו ע"ה שיתן להם נחלתם מעבר לירדן והשתדלו על זה. ואפשר שזה רמז הכתוב פה הראובני והגדי לקחו נחלתם כלומר מעצמם הם בחרו אשר נתן להם משה שנתרצה באשר בחרו בעבר הירדן מזרחה והוא עונש להם וכך הוא ראוי להם כאשר נתן להם משה עבד ה' כלומר שזה שנטלו מעצמם והסכים משה לעשות רצונם. הוא כאשר נתן להם משה עבד ה' שבציווי ה' היה צריך לתת להם נחלה זו לענשם ולכך כתיב הכא משה עבד ה' כלומר שבמאמר ה' היה עושה ומינה נשמע מפלאות תמים דעים וענותנותו הגדולה שלא ירגישו הם בענשם ואדרבא סברו שעשו להם טובה מרובה:

פרק יד

פסוק ו

ויגשו בני יהודה וכו'. יש מי שפירש שבני יהודה לא היו רוצים לתת חברון לכלב ועל כן באו לשמוע מיהושע אם טוב בעיניו ומה ידבר בזה. ואינו מתישב לדעתי הקצרה מכמה אנפי. ויותר נכון שבאו לכבוד כלב נשיא יהודה ולכבוד יהושע:

על אודותי ועל אודותיך. שנחיה ונירש חלק המרגלים ויהודה ולוי שהם בעבור בקרבנו לא יסתלקו כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל:

פסוק ז

כאשר עם לבבי. פירוש בשני יצרי יצה"ט ויצר הרע דאמרי תרוייהו קשט אמרי אמת:

פסוק ח

ואחי אשר עלו עמי המסיו וכו'. הבט ימין נועם מוסרו וענותנותו שלא דיבר בגנותם כי אם תיבה אחת המסיו וזה בהכרח וכיבדם לומר ואחי אשר עלו:

פסוק ט
וישבע משה ביום ההוא לאמר וכו'. לא נזכר בכתוב שבועת משה. ויש מי שנדחק שכונתו על משנה תורה דמשה אמר זולתי כלב. ולא נהירא דס"ס הם דברי ה' ועוד דכתיב ביום ההוא ומשנה תורה אמרו בשנת מ'. והיותר נכון שרצה לומר משה לחלוק כבוד לה'. ועוד שכ"י היה אומר בקולו של משה. והדברים עתיקים ואכמ"ל:

פרק טו

פסוק ב
מן הלשון הפונה. פירוש לשון ים ויונתן תרגם לשון סלע. דברי אמת כ"י להרב מהר"ש עדני ז"ל:

פסוק ו
אבן בהן. שם האיש אדוני הארץ בהן ושם המקום אבן של בהן. דברי אמת כ"י:

פסוק יג
אל פי ה' אל יהושע. פירש"י ז"ל כמו שאמר הקב"ה ליהושע. והרב כלי יקר ז"ל נדחק ואין דבריו נראין ומ"ש שלא מצינו שאמר ה' אל יהושע. יש לומר כאן נמצא דהגם שנאמר למשה רבינו ע"ה חזר והזהיר ליהושע בשעת מעשה ושלא יירא כלב מן הענקים:

פסוק יד
ויורש משם כלב את שלשה בני הענק. בזכותו וזכות יהושע שברכו וזכות אבות שבימי המרגלים נשתטח על קברי אבות. וכל שכן לפי מ"ש בסמוך כי ה' אמר ליהושע שלא ייירא מבני הענק. ורבינו אפרים ז"ל בפירושו על התורה פרשת שלח כתב נפל אשת בל חזו שמש אשת ר"ת אחימן ששי תלמי הם כנפל לגבי הקב"ה:

פסוק טו
קרית ספר. פירש רש"י ז"ל רבותנו אמרו אלו ההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה ע"ה שהחזירם עתניאל בן קנז בפלפולו עכ"ל ולפי דרשת רז"ל אפשר דיען תורה שבע"פ היא כנגד השכינה גם הלכה הוא ה' כלה לכן אמר שהמחזיר הלכות אלו יתן לו בתו לאשה דכתב רעיא מהימנא דכל נשי ישראל אחידן בשכינה. גם כלב גימטריא בן שהוא נגד השכינה שם ב"ן ולכן יתן בתו למחזיר ההלכות דודאי יהיה נחת רוח לשכינה ויחוד עליון בהחזיר ההלכות ולעומת זה יתן בתו השלימה לו לאשה שיהיה לו נחת רוח ויזכה בנשואיו ליחד הדודים. וגם כי ירבה כבוד בית"ו להוסיף בתורה יותר ויותר דשרוי בלא אשה שרוי בלא תורה כמשז"ל:

פסוק לד

תפוח והעינם. הוא פתח עינים שישבה תמר שם דכתיב ותשב בפתח עינים ובא וראה מפלאות תמים דעים שמקום שנתעברה תמר מפרץ וזרח שמשם יצא דוד מלך ישראל וכל מלכי יהודה והמשיח זה המקום נפל בגורל לשבט יהודה. הרב כלי יקר ז"ל ע"ש באורך:

פרק טז

פסוק א

ויצא הגורל לבני יוסף. הרמב"ן ז"ל בפירושו על התורה פרשת פנחס כתב שתחילה יהושע הפיל גורל א' לשניהם מיוחס ליוסף עד שיצא גבולם יחד ואחר כך חלקו אותו החלק לשנים על פי הגורל:

פסוק ד

וינחלו בני יוסף מנשה ואפרים ויהי גבול בני אפרים וכו'. פירוש דאחר שיצא הגורל בכללות השבט. אח"ך בחלקו"ת ישית למו כל א' לעצמו:

פסוק ה

ויהי גבול בני אפרים למשפחותם ויהי גבול נחלתם. לכאורה ויהי גבול שני יתר. אמנם בתחילה אמר ויהי גבול בני אפרים לקיים אמרי קדוש יעקב אע"ה דכתיב וישם את אפרים לפני מנשה ועל כן אמר ויהי גבול נחלתם שהוא נפרד מאמר בפני עצמו לעוררנו דהראשון הוא לקיים מצות יעקב אע"ה. מפרשים:

פרק יז

פסוק א

ויהי הגורל למטה מנשה כי הוא בכור יוסף וכו'. הכונה דמנשה בכור יוסף ומכיר בכורו ולכן היה גבור ואיש מלחמה וזה גרם שנתנו לו ארץ הגלעד. מפרשים:

פסוק ג

ולצלפחד בן חפר וכו' לא היו לו בנים כי אם בנות ואלה שמות בנותיו וכו'. יש לדקדק דהול"ל ולצלפחד בן חפר וכו' לא היו לו כי אם בנות ואלה שמותן. ואפשר כמ"ש בעניותנו בכונת הפסוק אבינו מת במדבר וכו' כי בחטאו מת וכו' ותורף הדברים בקצור במ"ש רז"ל דצלפחד ידע דהיו אומרים דכיון דנגזרה גזרה שימותו במדבר אין להם חיוב במצות ולהכי חילל שבת שיהרגוהו וידעו שחייבים במצות וא"כ צלפחד עשה עבירה

לשמה והיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ולכן נסתפק משה בצלפחד דוקא שהיה כונתו לשמים. והשיב הקב"ה כן בנות צלפחד דוברות דהוא צדיק מדהזכירו ה' זהת"ד בקצור. וא"כ נמצא דבנות צלפחד הליצו בעד אביהם ונודע שהוא בגן עדן והם היו חכמניות דרשניות וכו' ובודאי שהיה נחת רוח לאביהם ועשו כמעשה בנים ויותר שזכו שה' יאמר כן בנות צלפחד דוברות. וזה רמז לא היו לו בנים כי אם בנות דבצד מה בנתן עדיפן ליה ולז"א שמות בנותיו ליחסם אליו:

פסוק טו

אם עם רב אתה עלה לך היערה. רז"ל אמרו שאמר להם לכו והחביאו עצמכם מפני עין הרע והם השיבו אנן מזרעא דיוסף קאתינן דלא שלטא בן עינא בישא דכתיב וידגו וכו' בן פורת יוסף וכו' ויש להבין דיהושע היה מזרעא דיוסף ומה היה סובר בפסוק וידגו ופסוק בן פורת יוסף. ואני בעניי עמדתי על זה וישבתי כאשר עיניך תראינה בקונטריס פתח עינים על ברכות דף ך' ע"ש באורך בס"ד:

פרק יח

פסוק א

ויקהלו כל עדת בני ישראל. לכבוד האהל מועד נאספו כל עדת בני ישראל כלם אף מי שאינו מחלוצי צבא. והארץ נכבשה הוא נותן טעם לקביעות אהל מועד עתה כי עד האידנא היה הארון הולך עמם למלחמה ועתה שהארץ נכבשה מיד עשו חיובם לקבוע לו מקום. אי נמי שעל ידי שעסקו במצוה זו זכו שהארץ נכבשה לפניהם שהיתה נוחה ליכבש כמו שפירש"י ז"ל. מפרשים:

פסוק י

לבני ישראל כמחלקתם. כתב הרב מנחת שי ז"ל במקרא גדולה וקטנה כתוב בגליון ס"א לפני ולא ראיתי כן בשום ספר עכ"ל ובספר דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כתב שבמקרא אחת כתיבת יד כתוב לפני:

פרק יט

פסוק א

ויצא הגורל השני. שני לאותם שבעה חלקים לשבעה שבטים ששלח יהושע לחלק את הארץ וכבר כתב שהגורל הראשון לבנימין וגורל השני לשמעון:

פסוק ב
באר שבע ושבע. עיר אחת. דברי אמת כ"י להרב מהר"ש עדני כ"י ז"ל:

פסוק ה
ובית המרכבות. י"ס כ"י המ' בסגול. דברי אמת כ"י:

פסוק יד
מצפון חנתון. כל ספרי כ"י צדי מצפון שבא. דברי אמת כ"י:

פסוק כו
ואלמלך. בספרי כתיבת יד המדויקים כלם וי"ו שבא פתח. דברי אמת:

פסוק כח
ועברון. בכמה ספרי כ"י מצאתי העין בסגול אבל בספר כתיבת יד אחד מצאתיו מוגה בפתח. דברי אמת כ"י:

פסוק מז
ויצא גבול בני דן מהם. ר"ל פחות מהם. דברי אמת כ"י ועמ"ש רש"י ז"ל:

פרק כ

פסוק ג
והיו לכם למקלט. פירוש בין ג' שבעבר הירדן בין ג' אלה הם מקלט לכל אדם בין ליושבי עבר הירדן בין ליושבי ארץ ישראל וגם אם הרג שוגג באחת מערי מקלט היא קולטת וגולה משכונה לשכונה כמ"ש הרמב"ם ז"ל. הרב כלי יקר ז"ל. ואפשר שרמז הכתוב תנו לכם את ערי המקלט וכו' והיו לכם למקלט וכו' לומר דעד שיפרישו כל ערי המקלט דהיינו מה שהבדיל משה רבינו ע"ה והני שיתנו עתה. אז יהיו למקלט וכל עוד שלא הפרישו כלן אין א' מהם קולטת כמשז"ל אך כשיפרישו כלם ונס אל אחת הערים והיא מקלט:

פסוק ו
וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול וכו'. פירש רש"י ז"ל עד עמדו למשפט אם יפטר מגלות ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלט וישב שם עד מות הכהן הגדול עכ"ל אפשר דנקט רש"י ז"ל חלוקת אם יפטר מגלות ולא נקט חלוקת אם יצא דינו ליהרג דבהכי א"ש הכתוב טפי דלא איירי אלא בחלוקת פיטורו מהגלות והכי קאמר וישב בעיר ההיא עד עמדו למשפט ויפטר מהגלות או עד מות הכהן הגדול שאז יפטר מהגלות ודוק:

עד מות הכהן הגדול. יש מי שפירש דבמותו מכפר על ישראל ובכלל מכפר על זה:

פרק כא

פסוק ב

וידברו אליהם בשילה בארץ כנען. זה טעם למה לא שאלו מקודם בארץ עמון ומואב או אחר כיבוש. לז"א בשילה אחר שהיה קבע משכן ה' בשילה והם משרתי ה' ולכן המתינו עד שכל א' מהשבטים יטול חלקו בארץ יתנו להם מקום לשבת והוא האריך למתק הענין. הרב כלי יקר ז"ל:

פסוק ד

ויצא הגורל וכו'. הגיד הפלא שנפל חלק הכהנים ראשונה ובחלק יהודה הנוחל תחילה והוא המלך ואח"ך בשמעון המובלע בתוך ערי יהודה ואחר הכהנים לבני הקהתי נושאי הארון והם היותר מעולים כי עבודת הקדש עליהם ואח"ך לבני מררי והוא פלא לצאת הגורל כפי מעלתן. הרב כלי יקר ז"ל:

פסוק מג

לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דיבר ה' אל בית ישראל הכל בא. אפשר במ"ש הרא"ם ז"ל דכל דבר שיש בחילופו הכזבת הנביא הוא מתקיים אף אם יחטאו והקשה מדתניא ראוים היו ישראל ליעשות להם בימי עזרא כדרך שנעשה בימי משה רבינו ע"ה אלא שגרם החטא ותירץ דכיון שנתקיים במקצת לית לן בה וז"ש לא נפל דבר מכל הדבר הטוב וכו' הכל בא. דאם היה בא מקצת סגי ולא מיקרי שיש הכזבת הנביא כמו שהיה בימי עזרא הנביא ע"ה וכמ"ש הרא"ם ז"ל וזהו הפלא שלא נפל דבר מכל הדבר הטוב הכל בא כי רבו רחמיו יתברך שמו:

פרק כב

פסוק ג

לא עזבתם את אחיכם ימים רבים ושמרתם את משמרת ה' אלהיכם. יש להבין תיבת משמרת דלכאורה ח"ו נראית כיתירה. ואפשר לומר דמה שנצטוו הוא לבא עם ישראל בשוה לכבוש הארץ והם הוסיפו יותר לעבור חלוצים בראשית המחנה. וכמו שפירש הגאון מהר"ר שלמה אפרים ז"ל כונת הכתוב בגד צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל דהכונה צדקת ה' עשה ללכת קודם לכל וזהו צדקה. כי משפטיו מן הדין היה לילך עם ישראל שוה בשוה אבל הם הוסיפו לעבור חלוצים לפני ישראל ותחשב להם לצדקה

עכ"ד ז"ל וז"ש ושמרתם את משמרת דלא סגי שקיימתם המצוה אלא דעשיתם משמרת שמירה יתירה ללכת קודם בראשית המחנה:

פסוק ז

ולחצי שבט מנשה וכו' ויברכם. בירך לחצי שבט מנשה בפרטות כי הם לא שאלו לישב מעבר הירדן כמו ראובן וגד אלא משה רבינו ע"ה נתן חלקם עם בני גד ובני ראובן. ועוד כי בני גד ובני ראובן היה להם מקנה ולהם יאתה כי ארץ מרעה היא אבל חצי שבט מנשה נתרצו לקיים דבר משה רבינו ע"ה ולכך ברכם בפרטות. ועוד שראובן וגד היו כל השבט כלו וחצי שבט מנשה יקשה בעיניהם להפרד מחצי שבטם וגם מבני אפרים כי כלם בני יוסף ועם כל זה לקיים דברי משה רבינו ע"ה נתרצו. וראויים לברכה בפרטות. מפרשים. בתוספת קצת נפך:

פסוק יב

וישמעו בני ישראל ויקהלו. כתיב וישמעו בכפל להורות על הזרוז כי תכף לשמיעה נקהלו לעלות לצבא להיות מוכנים לצבא שאם לא ישמעו ילחמו. מפרשים:

פסוק טז

מה המעל הזה וכו'. הם נתנו סימנים שהיה מעל שהיה להם לגלות ליהושע מחשבתם שהוא לטובה לעד כי גם הם דבקים בה' ותורתו. ומאשר שתק"ו יחדיו נתנו מקום לחושדם. מפרשים:

פרק כג

פסוק ג

ואתם ראיתם את כל אשר עשה ה' אלהיכם לכל הגוים האלה מפניכם כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם. אפשר במ"ש רז"ל דכשהנס אינו נעשה בזכותו אינו זוכה ורואה הנס וזש"ה בלוט אל תביט אחריך. וכתבו המפרשים דאם הנס נעשה בשם הויה כ"י מדת רחמים הגם שהנס אינו בזכותו יכול לראות הנס בעיניו. וז"ש ואשר ראיתם בעיניכם את כל אשר עשה וכו' ולא תסברו דמאחר דראיתם בעיניכם זה מורה דכל הנסים האלו נעשו בזכותכם. לא היא כי ה' אלהיכם מדת רחמים שם הוי"ה ברוך הוא הוא הנלחם לכם וזהו סיבה שראיתם הנסים כי נעשו בשם הוי"ה כ"י מדת רחמים:

פסוק ו

וחזקתם מאד לשמור ולעשות את כל הכתוב וכו'. וחזקתם הויו מוליד תיבה כמוה ע"ד שאמרו רז"ל יתן ויחזור ויתן. גם הכא הוי כאלו כתיב חזקתם וחזקתם כי יצה"ר מתחדש

בכל יום וצריך להלחם נגדו כי זוהי המלחמה הגדולה מלחמת היצה"ר הנלחם באדם תדיר בהעלם ובסתר ולכן אמר וחזקתם מאד. לשמור ולעשות שהעיקר הוא לעשות גדרים כדי שלא לבא ליגע באיסור עצמו ואין הכונה להוסיף אלא לעשות כל הכתוב ובזה ליכא בל תוסיף כמ"ש הראב"ד ז"ל בה' ממרים. א"נ לשמור ל"ת ולעשות מ"ע:

פסוק ז

ולא תשביעו. לא מיבעיא שלא תשבעו אתם אלא לא תשביעו לגוים בע"ז:
ולא תעבדום וכו'. שאם אתם נכשלים באחת עבירה גוררת עבירה. אבל כשלא תזכירו ולא תשביעו לגוים אז ודאי לא תעבדום וכו':

פסוק יב

אם שוב תשובו וכו'. הודיעם שלא יעלה על לבם שאם יתחתנו יהיו יכולים לשמור דת ישראל. אין זה כי ודאי תכשלו בעבודת ה' וקיום המצות ידוע תדעו כי לא יוסיף וכו' לפי שכבר אתם עוברים ציוויו יתברך. ועוד כי הבא על הגויה עע"ז ומשתחוה לאל אחר וחייב כרת. לכן הזהרו לידבק בה' ותורתו ולהתרחק מהגוים:

פסוק יד

והנה אנכי הולך היום בדרך כל הארץ וכו'. ואני מוכרח להוכיח אתכם לפני מותי כמו שעשו יעקב אבינו ע"ה ומשה רבינו עליו השלום וכן כתבו המפרשים:

פרק כד

פסוק ג

ואקח את אביכם את אברהם וכו'. זאת לפנים אני בעניי רמזתי בפסוקים האלו. ובקצור נמרץ אכתוב עתה בס"ד. הנה יהושע בדבר ה' בא לומר לישראל שיבחרו את מי יעבדו. ויש לחוש שאפשר דאין רצונם לעבוד ה' אך מוכרחים לומר הפך רצונם שאם יאמרו אשר בלבם ישליכם אל ארץ אחרת לכן מקדים להם לומר דארץ ישראל היא מוחזקת וירושה מאבותיהם ויכולים לגלות דעתם. ולז"א ואקח את אביכם ואולך אותו בכל ארץ כנען לקנות הארץ בהלוך כדעת ר' אליעזר וקנה בחזקה שיש לו דין ישראל דגוי אינו קונה בחזקה וזה רמז באומרו ואולך אותו בכל ארץ כנען ויש לו דין ישראל וקנה הארץ בחזקה והיא ירושה לכם. ולפי שיש לדחות דגוי בגוי קונה בחזקה לז"א וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק וזהו שיש לו דין ישראל כמ"ש לו הקב"ה צא מאצטגנינות שלך אין מזל לישראל. ויען שיש לומר דלהא דוקא דמזל אחשיביה רחמנא לתת לו מעלה זו ולא שיש לו דין ישראל בכל לז"א ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו כי הוא ישראל משומד

ויש לו דין ישראל וזו ראיה שאין עליה תשובה כמ"ש הרמב"ן ז"ל ונמצא דמהאבות מוכח דיש להם דין ישראל וקנו הארץ בחזקה ורמז להם שלא יפחדו לומר שאינם רוצים לעובדו ח"ו. וחדא מגו חדא רמז להם דמימי אברהם אע"ה שיש לנו דין ישראל. ואמר עוד ויעקב ובניו ירדו מצרים דזה נמשך מסיבת דארץ ישראל מוחזקת ולכן הגלות היה בארץ מצרים דאמר רחמנא בארץ לא להם ולא היו יכולים להשתעבד בארץ כנען:

פסוק טז

חלילה לנו מעזוב את ה' וכו'. פירש הרב מר זקנינו עיר וקדיש הרב חסד לאברהם ז"ל בפירושו כ"י (ואיננו עתה עמדי) ותמצית דבריו שכונת ישראל לומר חלילה מעזוב את ה' הכונה שיאמינו בה' ויקחו הע"ז לאמצעי וז"ש מעזוב וכו'. ויאמר יהושע לא תוכלו לעבוד את ה' כדרך שאמרתם שתהיה הע"ז לאמצעי כי אלהים קדושים הוא אל קנוא הוא. ועוד רעה חולה דעבירה גוררת עבירה כי תעזבו את ה' ותעבדו אלהי נכר. וגם הרואים יסברו שאתם עע"ז ויעזבו את ה' לגמרי. ולכן השיבו לו כי את ה' נעבוד לו לבדו בלי אמצעי אז נתרצה יהושע והעד עדים כי ישראל קדושים דבקים בה' אלהים חיים: